

KÜRESELLEŞME, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI SOSYAL DÜZEN ARAYIŞI

Hakkı BÜYÜKBAŞ*
Kenan ÖREN**

ÖZET

Neo-Liberal yaklaşıma göre, piyasa mekanizmasına bırakılan ekonomik küreselleşme dünya refahını artırmaktadır. Ne var ki, küresel yoksulluk gibi sosyal sorunların ekonomik küreselleşmeye eşlik ettiği gözlenmektedir. Bu çalışmada, ekonomik küreselleşmeye eşlik eden küresel yoksulluk gibi uluslararası sosyal sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayan ILO ve BM gibi kuruluşların çalışmaları ana hatlarıyla ele alınmış, bunların yeterlilik düzeyi tartışılmış ve bir uluslararası sosyal düzenin oluşturulması gereği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın hazırlanmasında birincil ve ikincil kaynaklar taranmış; yorumlayıcı, analitik ve ampirik yöntemlerden yeri geldikçe yararlanılmıştır. Çalışmada, ekonomik küreselleşme sürecine dünya barışı için önemli olan küresel yoksulluk gibi sosyal sorunların eşlik ettiği, ancak uluslararası düzeyde sorunun çözümü için yeterli önlemler alınmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, dünya barışı ile istikrarının tesisi ve korunması için uluslararası düzeyde önemli olan aktörler ve kamuoyunun söz konusu sorunların çözümlenmesine aktif olarak katılması ve sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Neo-Liberalizm, Ekonomik Küreselleşme, Küresel Yoksulluk, Uluslararası Kuruluşlar, Uluslararası Sosyal Düzen

ABSTRACT

According to New Liberal approach, economic globalization motivated by market mechanism produces world welfare. However, it has been observed that global social problems such as global poverty accompanied with the process of economic globalization haven't been solved in the international level. In this paper it has been discussed that international social problems such as global poverty accompanying with the process of economic globalization and the works of ILO and UN which search for solutions to these problems have been held and sufficiency level of these has been discussed and it has been focused on the fact that it should be formed an international social order for an appropriate solution. It has been applied to primary and secondary sources and benefited from descriptive-analytical and empirical methods. In this study it has been concluded that such social problems as global poverty which is significant for the world peace have been accompanied with the process of economic globalization but it has not been taken sufficient measurements to solve the problem in the international level. It is necessary for building and protecting world peace and stability, international actors and public significance in the international level should participate and take responsibility in solving the problems mentioned above in an active way.

Keywords: Neo-Liberalism, Economic Globalization, Global Poverty, United Nation Organizations, International Social Order

---

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Nevşehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Nevşehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplininde, devletin yanında küresel ekonomik aktörlerin de uluslararası sistemin biçimlendirilmesinde etkin rol oynadıkları sıklıkla ifade edilmektedir (Dedeoğlu 2003). Ancak söz konusu aktörlerin küreselleşme sürecinde küresel yoksulluk gibi küresel sosyal sorunlara yol açtıkları ve bu aktörlerin küresel sosyal sorunların giderilmesinde, hiç olmazsa hafifletilmesinde, nasıl bir rol oynadıkları veya oynaması gerektiği hususlar ihmal edilmekte veya bunların araştırılması ekonomistlere bırakılmaktadır. Dolayısıyla sorunun siyasi boyutunun irdelenmesi ihmal edilmektedir. Halbuki kitlesel yoksulluk, sağlık, çalışma, beslenme, barınma ve genel olarak insani yaşam koşullarının kötülüğü, uluslararası barış ve istikrarı etkileyebilecek boyutlardadır. Bu nedenle küreselleşme ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarının irdelenmesi ekonomistleri ilgilendirdiği gibi, bir sosyal bilim olan Uluslararası İlişkileri ve uzmanlarını da ilgilendirmektedir. Ayrıca disiplinler arası çalışma Türk Uluslararası İlişkiler disiplininde oldukça sınırlı kalmıştır.

Ekonomik küreselleşme sürecinin başlıca itici aktörleri olan etkin pazar güçleri, söz konusu sürece eşlik eden kitlesel yoksulluk ve diğer sosyal sorunların çözümlenmesine katkıda bulunmamaktadırlar. Yeni-Liberal öğretisi, pazar koşullarına etkin siyasi müdahaleyi gereksiz ve hatta 'sağlıklı işleyen pazar süreci' açısından zararlı bulmaktadır. Halbuki, pazar sürecinin işleyişinde ortaya çıkan aksaklıklar bulunmaktadır ve bu aksaklıklar da ancak siyasi müdahalelerle düzeltiler. Bu çalışmada Yeni-Liberal yaklaşım, küreselleşme ve küreselleşmenin yol açtığı sosyal sorunlar ele alınarak, söz konusu sorunlara Birleşmiş Milletlerin (BM) çözüm arayış çabaları ve bu arayışların kurumsal çerçevesi ortaya konulmaya ve sonuçta BM ve bağlı organlarının belirtilen küresel yoksulluk sorununu çözme kapasite ve kabiliyeti hakkında bir yargı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Konunun sorunsallaştırıldığı birinci bölümde, Yeni-Liberal bilim anlayışı bağlamında küreselleşme kavramı, süreci ve küreselleşmeye eşlik eden yoksulluk, ağır iş/çalışma koşulları gibi uluslararası önemde sosyal sorunlara değinilmiş ve bir uluslararası sosyal düzenin kurulması gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, söz konusu sorunlara, özellikle çalışma sorunlarına bir çözüm bulma çabası içinde olan ve nispeten Birleşmiş Milletler Örgütü'nden bağımsız çalışan ILO (International Labour Organization / Uluslararası Çalışma Örgütü) ele alınmış, üçüncü bölümde de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bazı organlarının uluslararası sosyal düzen oluşturulmasında katkılarının neler olduğu ve ne ölçüde söz konusu soruna bir çözüm oluşturdukları açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece Uluslararası İlişkiler disiplininde 'low-politics' alanına girmesi nedeniyle ülkemizde ihmal edilen bir hususun uluslararası siyasal sistemin istikrarı ve dünya barışının korunması için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

KÜRESELLEŞME VE KÜRESEL SOSYAL SİYASET GEREKLİLİĞİ

“Yeni Liberal” öğretinin, pazar sürecinin, önündeki engellerin kaldırılmasıyla daha sağlıklı işleyeceği ve bunun da küresel refahı artırarak küresel önemde olan sosyal sorunların etkin bir çözüme kavuşturulacağı yönündeki varsayımı şimdiye kadar gerçekleşmediği gibi, görünebilir gelecekte de söz konusu sorunların çözümlenmesi mümkün gözükmemektedir. Dünya Ticaret Örgütü ve diğer uluslararası kuruluşlar, uluslararası iktisadi ilişkilerin Yeni Liberal öğretinin öngörülere çerçevesinde biçimlenmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Bu da dünya ticareti ve finansal hareketlere önemli canlılık getirmiştir. Ancak iktisadi düzeyde gözlemlenen canlılığa rağmen, küresel sosyal sorunların çözümüne yönelik önemli bir iyileşme gerçekleştirilememiştir. Küreselleşme süreci, küresel bir refaha ve refahın küresel düzeyde yayılmasına yol açmamıştır. Refah, yer kürede belli toplumların ayrıcalığı olarak kalmıştır. Kitlesele yoksulluk ve çeşitli toplumsal kesimlerin ağır çalışma koşullarının yol açtığı Kitlesele yoksulluk, uluslararası ilişkilerde önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Küreselleşme süreci, sanıldığı/umulduğu gibi sosyal sorunların çözümüne katkı sağlamamıştır. Küreselleşme bağlamında ortaya çıkan gelişmelerin belli siyasal müdahalelerle denetlenmemesi/yönlendirilmemesi veya düzenlenmemesi halinde, küresel sosyal sorunların çözülemeyeceğini ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Uluslararası sosyal sorunlar, ancak belli bir müdahaleyle, belli bir uluslararası sosyal politikanın etkin biçimde takip edilmesiyle çözülebilir veya söz konusu sorunların çözümüne belli bir katkı sağlanabilir.

Bireyin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, belli uluslararası sosyal standartların getirilmesi ve küresel geçerlilikte uygulanması, uluslararası siyasal düzenlemelerle uluslararası sosyal düzenin kurulmasıyla mümkündür. İnsani bir yaşamın sürdürülebilmesi için ‘temel ihtiyaç malları’nın temini, pazar sürecinin akışı çerçevesinde sağlanamamaktadır. Küreselleşme süreci, onu yönlendiren kurum ve aktörlerin niteliklerine göre biçimlendiğinden, söz konusu sürecin niteliğinin belirlenmesi, yani gelişmeleri sadece pazar güçlerine bırakmak sosyal yönden arzulan sonuçları vermemektedir. Dolayısıyla küresel düzeyde etkin olan belli kurumların rolleriyle küreselleşme süreci daha sosyal bir nitelik kazanacağı beklenebilir.

Küreselleşme, son yıllarda sosyal bilim çevrelerince ele alınan ve oldukça ilgi duyulan bir konu olmuştur. Küreselleşme sürecinin kendisi ilgi konusu olmakla beraber, söz konusu sürece eşlik eden gelir dağılımındaki küresel eşitsizliğin artması, kitlesele yoksulluk, kısacası söz konusu gelişmenin sosyal boyut ve sonuçları, Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir çözüm üretme çabalarının irdelenmesi yeteri kadar incelenmemiştir.

Küreselleşme sürecinin Batı-dışı toplumlar için de iyi sonuçlar vereceği iyimserliğinin egemen olduğu uluslararası atmosferde, 1995’de BM Kopenhag Dünya Sosyal Zirvesi gerçekleştirilmiş ve bir dizi kararlar alınmıştır. Benzer, ama daha iyimser kararlar 6 Eylül 2000’de New York’ta 189 devletin katılımıyla yapılan “Bin Yıl Zirvesi” sonuç bildirgesine yansımıştı (Kiely 2004, 3-21).

BM'ye üye yüzü aşkın devlet ve hükümet başkanları bir araya gelerek küresel gelişmeler ve beklentileri hakkında ülkelerinin görüşlerini dünya kamuoyuna açıklamışlardır. Uluslararası sistemin belirleyici bir unsuru olarak 'uyumsuz üye Sovyetler Birliği' yıkılmış ve 'insanlığın birlikte gelişmesinin önünde engel' sayılan sosyalizmin artık söyleyeceği bir sözün olamayacağı kanaati yaygınlaşmıştı. Batı-dışı toplumların insanlığa uygulanabilir yeni bir öneri sunabilecekleri kanaati de kaybolmuş bulunuyordu¹. Liberal Batı toplumları gelişme ve kalkınma modeli, tek seçenek olarak görülmüş ve bu modelin diğer toplumlarca üstlenilmesiyle Batı-dışı ülke ve toplumların gelişme sorunlarının, oluşan 'yeni uluslararası barışçı ortamda' daha iyi bir çözüme kavuşturulacağı iyimserliği yayılmıştı. Zirve sonuç bildirgesinde 2015 yılına kadar dünyadaki yoksulluğun yarı yarıya indirilerek, tüm insanların hayat seviyesinin kabul edilebilir 'insani bir düzeye çıkarılacağı' kararına varmıştı.

Zirvenin diğer önemli kararları, a) küresel düzeyde üretici (verimli) istihdam, b) küresel yoksullukla mücadele ve c) küresel sosyal entegrasyonun sağlanması olarak belirlenmişti. İnsan haklarının küresel düzeyde yerleşmesi önünde artık bir engel kalmadığı gibi, tüm ulusların gelişme ve kalkınma haklarının altı yeniden çizilmişti. Zirve dokümanlarına yansımayan, ancak temel kabul olarak refahın küresel düzeyde yaygınlaşarak Batı-dışı toplumlarının da küresel refaktan pay alabilecekleri dolaylı olarak kabul edilmişti. Bu nedenle Zirve'de oldukça önemli bir karar alınarak, küresel standartların belirlenmesi ve bunların yerleştirilmesiyle küresel yoksulluğun 2015'de yarı yarıya indirileceği kabul edilmiştir². Bu programın ne ölçüde uygulanabileceği ve hedeflerine ulaşacağını gelecek on yıl gösterecektir. Küresel sorunların çözümü küresel katılımı ve etkin araçların varlığını gerekli kılmaktadır. Halbuki etkin araçlar endüstri ülkelerinin denetiminde bulunmaktadır. Endüstri ülkeleri ellerinde bulundurdıkları üstünlüğü esasen küresel aktiviteleri sonucu elde etmişler, ancak küresel sorunların çözümüne katkılarını esirgemişlerdir. Bir başka ifade ile, küresel sorunların çözümüne temel katkıyı etkin araçları ellerinde bulunduran endüstri ülkelerinden beklemek doğru bir çıkarım olacaktır. Esasen endüstrileşmiş ülkelerin, kendi pazarlarını fakir ülke ürünlerine açarak kalkınma sorunlarının çözümlenmesine katkı sağlamayabileceği tezi, 1970'li yıllardan itibaren Güney Ülkelerinin bir tezi olarak gündeme gelmiş, ancak bir ilerleme sağlanamamıştı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Bin Yıl Zirvesinde kalkınma konusunu ve buna endüstrileşmiş ülkelerin katkısını yeniden gündeme getirmiştir³.

Küreselleşmenin sonuçları, küresel kurumların nitelikleriyle yakından ilişkilidir. Uluslararası kurumları, belli kurallar sistemini tanımlayan, küresel ilişki ve etkileşime katılan aktörlerin davranışlarının nasıl olması veya nasıl bir sonuç vermesi gerektiğini etkileyen veya belirleyen yaptırım gücüne sahip faktörler olarak tanımlamak mümkündür. Şu halde sosyal siyaset bakımından

¹ Örneğin, Bandung Konferansı ve müteakip benzer işbirliği çabalarının beklentilere karşılık verememesi.

² Bkz. BM'nin 2004 raporu, içinde, *Internationale Politik* Mayıs 2004, Sayı 5, Yıl 59, s. 127-38.

³ Kofi Annan: 'The world's richest states must open their markets' (Jones 2001: 1).

küreselleşmenin arzulan sonucunu vermesi, ancak küresel geçerliliği olan belli kurumların ülke aşırı hareket yeteneğinde olan aktörlerin davranışlarının belli kurallar çerçevesinde düzenlenmesini gerekli kılmaktadır (Lee 1997, 173-189).

Ekonomik küreselleşme, varolduğu biçimiyle, pazar güçlerinin küresel düzeyde etkinlik kazanmasının bir sonucu olarak tanımlanmaktadır. Küresel kaynakların değerlendirilmesi ve belli bir biçimde yeniden dağılması, uluslararası yatırım ve ticaretin sosyal amaçları da içeren belli rekabet kuralları çerçevesinde düzenlenerek denetim altına alınması arzulanmayan sonuçların doğmasını sınırlandırabilir (Braun 1995, 227-245). Ancak bilindiği gibi Yeni-Liberal öğretisi, küreselleşme sürecinin, itici güçleri olarak pazar aktörlerinin hareket özgürlüğünün sağlanmasıyla, daha başarılı bir sonuç vereceğini ve dolayısıyla siyasi müdahalelerin söz konusu süreci olumsuz yönde etkileyeceğini ileri sürmektedir. Pazar güçleri, ulus-devlet düzeyinde sosyal refaha nasıl katkı sağladysa, söz konusu aktörlerin küresel düzeyde özgürce hareket etmesiyle de küresel refahın artışına katkı sağlayabileceği umulmaktadır. Sonuçta küreselleşmenin, korkulduğu gibi, küresel düzeyde kitlesel işsizlik veya yoksulluğa yol açmak yerine, küresel düzeyde daha anlamlı bir istihdam ve yoksullukla mücadele imkanını doğuracağına işaret edilmektedir. Şu halde, devlet dış ticaret düzenlemelerine pazar güçlerinin önünün açılmasıyla, yani engel oluşturmamasıyla katılmalıdır. Tartışmalı olan, işgücünün küresel hareketlerinin belli bir biçimde düzenlenmesi hususu yine aynı görüş taraftarlarınca dile getirilmektedir.

İşgücü göçünün kitlesel hareket imkanına kavuşturulmasıyla kitlesel hareketlerin arzulanmayan siyasi sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Bu nedenle Yeni-Liberal söyleme bağlı araştırmacılar, küresel hareketlilik bağlamında işgücü göçünü devlet düzenlemeleriyle sınırlandırmakta bir çelişki görmemektedirler (Vazquez 2003). Ancak bu kendi içinde bir çelişkiyi barındırmaktadır. İş gücüne getirilen kısıtlama ile siyasi müdahalenin gerçekleştiği gibi, mal ve üretim faktörlerinin sınır aşan hareketlerinin belli bir şekilde düzenlenmesi sosyal siyaset açısından arzulan sonucun doğmasına katkı sağlayabilir (Sengenberger 1994, 55-64). Küresel sosyal siyasetin uluslararası düzenin istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasına da olumlu etki yapacağı kuşkusuzdur. Bu nedenle uluslararası sosyal düzenin belli kurallar çerçevesinde sağlanması, uluslararası düzenin istikrarlı bir nitelik göstermesi için bir gereklilik olacaktır (Dedeoğlu 2003).

Uluslararası sosyal sistemin oluşturulması, anarşik dünya düzeninde ancak devletler arası belli bir düzenlemeyi gerekli kılmaktadır. Hala belirleyici önemini koruyan ulus-devletler, siyasi belirleyici aktörler olarak, uluslararası anlaşma ve düzenlemelerin meşruiyet araçları olma özelliklerini sürdürmektedirler. Bu nedenle uluslararası sosyal düzenin belli kurallar çerçevesinde oluşturulmasında devletler arası düzenlemelerin belirleyici nitelikte olacağı kuşkusuzdur. Esasen A. F. von Hayek gibi Yeni-Liberal teorisinin önde gelen isimleri, endüstri ülkelerinde takip edilen “sosyal refah devleti” siyasetini eleştirmişlerdir. Hayek “sosyal refah devleti” kavramını eleştirmiş, görüşleri önemli yankı yapmış liberal bir düşünürdür. Hayek’e göre, pazar güçlerinin pazarda elde ettiği zenginliğin

paylaşılması ancak pazar aktörleri arasında mümkün görülmüştür. Buna göre “sosyal devlet”in maliyetini de pazar güçleri üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal devletin belli sosyal gruplar tarafından bir hak olarak ileri sürülmesi yadırganmış, sosyal sorunların pazar sürecinde arz-talep ilişkisine giren aktörler tarafından kendiliğinden çözümlenebileceği varsayılmıştır (Hayek 1981, 120-123). Ne var ki, Hayek’in umduğu gibi pazar mekanizması aktörlerinin hepsi kendi payını artırmak için yeterli başarıyı gösterememektedirler. Esasen işçi sınıfının kendi temel sorunlarını bireysel düzeyde çözemedikleri yaygın bir şekilde bilinmektedir. Bu nedenle büyük sendikalar doğmuş ve sırasında devlet temel ihtiyaçların giderilme sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıştır.

Yoksulluk sorununun çözümünü pazar koşullarının düzenleyici gücünden beklemek çoğu zaman hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır (Stiglitz 2003). Gıda, barınma ve giyecek maddeleri gibi insan yaşamı için ‘duyarlı mallar’ın tedarikinde düzenleyici güç olarak devletin müdahalesi belli bir çözüm sunabilmiştir. Hayek gibi birçok liberal geleneğe bağlı araştırmacılara göre, özgür bir toplumda her bir aktörün kendi özgün çıkarlarını gerçekleştirme peşinde koşması ve rasyonel biçimde davranması, sorunun çözümü ve toplumsal zenginliğin kaynağı sayılmaktadır. Buna göre, kamu çıkarı da ancak bireysel çıkarın gerçekleştirilmesiyle ulaşılabilir. Dolayısıyla devlet müdahalesi pazar sürecinin sağlıklı işlemesine zarar vermektense başka bir sonuç vermeyecektir (state failure). Ne var ki, tüm bu iddialara rağmen, gelişmiş Batı toplumlarında da sosyal güvenlik politikasıyla belli düzenlemelerin gerekliliği ve böylece her bir bireyin yaşam koşullarının en az veya temel ihtiyaç sınırının güvence altına alınma çabası, çeşitli biçimlerde ve yoğunlukta sürmektedir (Örneğin EU-Social Charter)⁴. Sosyal sorunların çözümü için çeşitli sosyal kurum ve kuruluşların faaliyet göstererek temel ihtiyaçların karşılanması çabalarını sürdürdükleri bilinmektedir. Bunu esasen liberal toplumların pazar güçlerine duydukları kuşkuyla açıklamak belli ölçüde mümkün gözükmemektedir (market failure).

Yukarıda ifade edilen ulus-toplum düzeyinde elde edilen deneyimlerin uluslararası sisteme taşınması ve uygulaması önemli kazanımlar sağlayacak ve belli bir istikrarın doğmasına ve muhafaza edilmesine katkı sağlayacaktır. Batı’nın, Batı-dışı toplumların zenginliklerine el koymaları ölçüsünde, bu ilişkilerin Batı-dışı toplumlarda yarattığı maliyeti üstlenmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, küresel düzeyde faaliyette bulunan Batı şirketlerinin, söz konusu maliyeti üstlenerek, kar oranlarında ‘fedakarlık’ yapmaları gerekmektedir. Ancak söz konusu şirketlerin, bu maliyeti ne ölçüde üstlenmeye hazır oldukları, uluslararası sosyal düzenin kurulması açısından önemlidir (Saurin 1996, 657–680). Sermayenin büyüme eğilimleri, uluslararası iktisadi ilişkilerin yoğunluğu, bir dünya pazarının varlığı ve pazar işleyişi belli sosyal ilişkilerin ürünü olduğu gibi, bunlar, söz konusu sosyal ilişkilerin belli bir akışını da belli bir şekilde

---

⁴ Fransa ve Hollanda gibi AB ülkelerinde, yeterli sosyal nitelik taşımadığı gerekçesiyle Birlik kurumlarına karşı tepki, AB anayasa oylamalarının olumsuz sonuçlanmasında ifadesini bulmaktadır.

Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı

biçimlendirmektedir. Dolayısıyla sosyal ilişkiler, sadece ulus-devlet sınırlarında değil, küresel düzeyde gerçekleştirilen ilişkilerle de biçimlenmektedir. Bir başka ifadeyle, küresel düzeyde üretim-tüketim ilişkilerinin belli bir biçimde seyretmesi sonucu, söz konusu ilişkilere katılan toplumlar ya da toplumsal kesimler, üretim-tüketim ilişkisinin doğurduğu zenginlikten eşit düzeyde pay alamamakta, söz konusu ilişkiler düzeneğinde belli kesimlerin ya da toplumların diğerlerine göre sürekli ve düzenli olarak daha fazla pay alması, buna mukabil kimi toplumsal kesimlerin de temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması, uluslararası yoksulluğun da küresel düzeyde seyreden belli türden ilişkilerin düzenlenmesiyle ortaya çıktığı varsayımını kuvvetlendirmektedir. Şu halde, pazar güçleri yetersizliğinin aşılması uluslararası düzeyde sosyal bir düzenin belli bir biçimde kurulması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır (Peacock 1988, 838-852; Stiglitz 2003).

Esasen Batı'da biriken zenginliğin ve Batı-dışı toplumlarda büyük kitlesel sefaletlerin devamlılık arz ettiği bilinmektedir. Halbuki gelişmiş Batı ülkeleri elde bulundurdukları zenginliği geri kalan dünyadan soyutlanarak elde etmiş olmayıp, geri kalan dünya toplumları ile girdikleri belli türden ilişkilere borçludurlar (Büyükbaş 2004, 198-218). Dünya Bankası'nın 2003 yılı verilerine göre, dünya nüfusunun % 55,6'sı yoksulluk içinde yaşamakta⁵ ve günde iki veya daha az ABD doları harcayarak yaşamını sürdürmektedir. Günde bir ABD doları ve daha altında bir rakamla yaşamak zorunda kalan insanların dünya nüfusuna oranı ise % 23,2'dir (World Bank 2003; Yates 2004, 37-49). Uzakdoğu ve Çin'de hızlı ekonomik büyüme ile gelir ve yaşam durumu belli ölçüde düzelen insanlar, bu orana dahil edilmezse, dünya yüzeyindeki kitlesel yoksulluk ve küresel düzeydeki gelir bölüşümünün hangi boyutlarda olduğu daha da açık hale gelir (Tablo-I) (Firebaugh 1999, 1597-1630).

Tablo 1. Günde 1 ABD Doları Altında Harcama Yapan Fakir Nüfus ve Dünya Nüfusuna Oranı (Tahmini)⁶

Bölge	Günde 1 ABD Doları ve Altında Harcama İle Yaşayan Nüfus					
	(milyon kişi)			Oran (%)		
	1990	1999	2015	1990	1999	2015
Doğu Asya ve Pasifik	486	279	80	30,5	15,6	3,9
Doğu Asya ve Pasifik (Çin Hariç)	110	57	7	24,2	10,6	1,1
Avrupa ve Orta Asya	6	24	7	1,4	5,1	1,4
Latin Amerika ve Karayipler	48	57	47	11,0	11,1	7,5
Yakın Doğu ve Kuzey Afrika	5	6	8	2,1	2,2	2,1
Güney Asya	506	488	264	45,0	36,6	15,7
Afrika (Sahra'nın Güneyi)	241	315	404	47,4	49,0	46,0
Dünya Toplam	1292	1169	809	29,6	23,2	13,3
Dünya Toplam (Çin Hariç)	917	945	735	28,5	25,0	15,7

⁵ Yoksulluk tanımı için oybirliği sağlanamamıştır (İnsel 2001: 62-72).

⁶ Kaynak: Stiftung für Frieden und Entwicklung (Hg.), *Globale Trends, 2004 / 2005*, Bonn 2003, s. 51.

Tablo 2. Günde 2 ABD Doları Altında Harcama Yapan Fakir Nüfus ve Dünya Nüfusuna Oranı (Tahmini)⁷

	<i>Günde 2 ABD Doları ve Altında Harcama İle Yaşayan Nüfus</i>					
	(milyon kişi)			Dünya Toplam Nüfusuna Oranı (%)		
Bölge	1990	1999	2015	1990	1999	2015
Doğu Asya ve Pasifik	1114	897	339	69,7	50,1	16,6
Doğu Asya ve Pasifik (Çin Hariç)	295	269	120	64,9	50,2	18,4
Avrupa ve Orta Asya	31	97	45	6,8	20,3	9,3
Latin Amerika ve Karayipler	121	132	117	27,6	26,0	18,9
Yakın Doğu ve Kuzey Afrika	50	68	62	21,0	23,3	16,0
Güney Asya	1010	1128	1139	89,8	84,8	68,0
Afrika (Sahra'nın Güneyi)	386	480	618	76,0	74,7	70,4
Dünya Toplam	2712	2802	2320	62,1	55,6	38,1
Dünya Toplam (Çin Hariç)	1892	2173	2101	58,7	57,5	44,7

Yukarıda verilen tablo, 1995'de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün küresel yoksullukla siyasi olarak mücadele ederek, mevcut kötü durumu iyileştirebileceği iyimserliğini yansıtmaktadır. Tablodan anlaşılacağı gibi, yoksulluk ancak uluslararası siyasi müdahalelerle giderilebilmekte veya hafifletilebilmektedir; gelişmeler pazar güçlerinin 'iyi niyetine' bırakılmamalıdır.

Esasen Dünya gelir artışı ve dağılımında dengesizlik Batı ülkeleri lehine gelişmeye devam etmektedir. Zenginlerin daha da zengin olması ve zengin-fakir ülkeler arası gelir bölüşümünde mevcut olan fark giderek derinleşmektedir. UNDP'nin yayımladığı insani gelişme endeksi ve Dünya Bankası verilerine göre 1980-2001 arası Dünya Gayri Safı Yurt İçi Hasılası'nın 4/5'ünden fazlası gelişmiş klasik endüstri ülkelerinin payına düşmüştür. 1980'de gelişmiş zengin endüstri ülkelerinin GSYH'sı 7,9 Trilyon ABD Doları'ndan 2001'de 25,5 Trilyon ABD Doları'na çıkarken, geri kalan ülkelerin GSYİH'sı 1980'de 3,1 Trilyon ABD Doları'ndan 2001'de ancak 6,0 Trilyon ABD Doları'na çıkmıştır (UNDP 2002, 18-184)⁸.

Kitlesele sefalet ve ağır çalışma koşullarından çocukların ne ölçüde etkilendiği de ILO ve UNICEF tarafından ortaya konulmuştur. ILO'ya göre 14 yaş ve altında 250 milyon çocuk çalıştırılmakta ve bunun 80 milyonu ağır çalışma koşullarında işe gönderilmektedir. ILO 1999'da çocukların durumunu iyileştiren bir dizi kararlar (conventions) olarak üyelerin imzalarına açmıştır. Bu kararlar 74 üye devlet tarafından imzalanarak 2000'de yürürlüğe girmiştir. ILO, amacını

⁷ Aynı yer.

⁸ Stiftung Entwicklung und Frieden (Hg.) (2003), *Globale Trends 2004/2005*, Bonn, s. 53.

gelecek on yıl içinde 14 ve daha küçük yaşta çocukların tehlikeli işlerde çalışmasını önlemek olarak açıklamıştır. Aralık 2000 tarihli UNICEF'in raporuna göre, Afrika ve Asya'da çocuk ölümlerinin ulaştığı boyutlara dikkat çekilmiş, dünyada 5 ve daha küçük yaşta günde otuz bin çocuğun öldüğünü bildirmiştir (Von Barata 2001, 1039).

Uluslararası örgütlerin belli devletlerin çıkar algılamalarına göre düzenlendiği ve belli çıkarların gerçekleştirilmesi için birer araç olduğu Uluslararası İlişkiler literatüründe sıklıkla yer almaktadır. Belli devletlerin, belirtilen örgütler çerçevesinde, diğer devletlerin belli davranışlar içine girmelerini gerektiren kural ve normları koyarak bunların davranışlarını sınırlandırmak istedikleri, ancak bu norm ve kuralların söz konusu devletlerin kendi davranışlarını da belli ölçüde sınırlandırdığı bilinmektedir⁹. Dolayısıyla -sınırlı da olsa- uluslararası örgütlerin belli bir düzenleme ve devlet davranışlarını yönlendirme işlevi olduğunu ileri sürmek mümkündür. Söz konusu örgütlerin, uluslararası sistemi değiştirecek güçleri olmamakla beraber, sınırlı bir etkiye sahip olduklarını belirtmek gerekir. Şu halde uluslararası sosyal bir düzenin belli fonksiyonlar icra edebilecek ve küresel düzeyde gelir dağılımındaki büyük uçurumun kapatılmasına katkı sağlayabilecek nitelik kazanması mümkündür (Arrighi 2003, 3-31). Uluslararası iktisadi sistem kurallarının sosyal unsurlarla zenginleştirilmesi, uluslararası iktisadi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde işlenmesini sınırlandıran değil, destekleyen bir faktör olacaktır. Uluslararası sosyal bir düzenin küresel geçerlilikte olması, yukarıda belirttiği gibi, uluslararası sistemdeki anarşik yapı dolayısıyla merkezi bir düzenlemeyle mümkün olmayacağından, söz konusu düzenin oluşturulması için ulus-devlet hükümetlerin işbirliği içine girmesini gerekli kılmaktadır. Ancak uluslararası ticaretin Dünya Ticaret Örgütü kurallarının yaptırım gücü çerçevesinde yürütülmesi gibi bir düzenlemenin, sosyal düzen için geçerli olabileceği hiç de imkan dışı değildir. Fakat sosyal düzenin kurallarına uyma gereğinin, ulus-devletler tarafından saygıyla karşılanacak bir yapıda olması ve belli bir hegemonik güç(ler) tarafından desteklenmesi önemlidir. Aksi takdirde ulus-devlet, 'üzerine düşeni' yapmaktan isteksiz davranacaktır. Söz konusu sosyal gerekliliği içeren kurallara uymayan devletin kınama gibi belli bir biçimde yaptırıma tabi tutulması anlamlı olacaktır. Buna uygun esnek bir mekanizma, devletlerin katılımını teşvik ederken, bunların kurallardan sapma eğilimlerini de engelleyebilecek düzenlemeleri içermelidir. Elbette ki Dünya Ticaret Örgütü norm ve kurallarına sadece ticari düzenlemeleri değil, aynı zamanda çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma gereklerine uygun düzenlemeler ve kitlesel yoksullukla mücadele, çalışma düzeni ve genel olarak küresel sosyal düzenin oluşmasına katkı sağlayacak kural ve normların entegre edilmesi hem anlamlı, hem de etkin olurdu. Ne var ki mevcut uluslararası düzen içinde ticaretten çıkarı olan tarafların sosyal çevre ve sosyal düzenlemelerin getireceği maliyete ortak olmakta isteksizliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi etkili bir küresel kuruluşun söz konusu kural ve normları içermesi yönünde gösterilen çabalar şimdiye kadar

⁹ Örneğin, Almanya'nın denetimi için Fransa'nın AB çerçevesinde ileri sürdüğü kurallara Fransa'nın kendisi de uymak zorunda kalmıştır.

sonuç vermemiştir (Brainard 2003, 149-170). Ancak çalışma ve sosyal sorunların çözümüne ilişkin çözüm üretme amacıyla olan BM örgütleri de vardır. Bu örgütlerin, IMF veya Dünya Ticaret Örgütü gibi etkinliğe ulaştıklarını ileri sürmek güç olmakla birlikte, önemli işlevler ifa etmektedirler. Bu çerçevede ILO (International Labour Organization) ve BM kuruluşları olan Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC-Economic and Social Council), 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi' (CESCR-Committee on Economic, Social and Cultural Rights) ve BM Gelişme Programı (UNDP-United Nations Development Programme) ele alınarak, bu örgüt ve kuruluşların uluslararası sosyal düzen sorununa ne ölçüde katkı sağladıkları, sayfa sınırı ve konunun genişliği nedeniyle ayrıntılı bilgi ve güncel gelişmelere yer verilememiş ve konu ancak ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır¹⁰.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (ILO)

Örgüt, çalışma ve sosyal normların belli standartlar biçiminde yerleştirilmesini sağlayarak temel olarak çalışanların çalışma koşullarını, sosyal güvenlik ve çalışma hayatı standartlarını iyileştirmeyi amaç edinmiştir. Örgüt yeterli gelir sağlayan istihdam alanlarının açılması çalışmalarına, sosyal ve kalkınma sorunlarının çözümüne de yardımcı olmaktadır. ILO sözleşmesini, 2001 yılı itibarıyla, 177 devlet imzalamış olup, çeşitli ülke ve bölgelerde 44 şube açmıştır. Üye sayısının yüksek olmasına rağmen, üye ülkelerin hepsi Örgüt'ün çıkardığı tüm standart ve tavsiyelerini onaylamışlardır. Temel organ, tüm üyelerin katılımıyla Cenevre'de yılda bir defa genellikle Haziran ayında toplanan Uluslararası Çalışma Örgütü Konferansı'dır. Üye devletler, Örgüt'ün çalışmalarını gözden geçirmekte ve bağlayıcı olan kurallar belirlemektedirler. İdare Konseyi ve Uluslararası İş Kurumu, Örgüt'ün diğer organlarıdır. Uluslararası İş Kurumu, merkezi planlama ve koordinasyon görevini uygulamaya dönük bilimsel araştırma ve diğer çalışmaları üstlenerek hangi norm ve kuralların sosyal siyaset bakımından benimsenmesi gerektiği veya uygulanabileceğini belirleme çalışmalarını yürüterek yerine getirmeye çalışmaktadır (Zaschke1994, 608). İdare Konseyi 56 üyeden (28'i hükümet temsilcilerinden) oluşmaktadır. Konseyin diğer üyeleri, 'Uluslararası Çalışma Örgütü Konferansı'nda seçilen 14 işçi ve 14 işveren temsilcilerinden oluşmaktadır. Örgüt'ün Sekreteryası Cenevre'dedir, bütçesi ise iki yıllık ve yaklaşık 500 milyon dolardır. Ancak Örgüt, BM'nin diğer finans kaynaklarından da yararlanmaktadır. ILO'da toplam 2457 personel çalışmaktadır (Von Barata 2001, 1029)¹¹.

ILO bazı devlet ve sendikaların çabalarıyla 1919'da Versay Barış Antlaşması çerçevesinde bir uzlaşma sonucu kurulmuştur. Kuruluş amacı olarak 'dünya barışının korunması için sosyal adalet ilkesine uyulması' ve bunun için

¹⁰ Bu kuruluşların 2000-2005 yılları arası faaliyetleri bir başka çalışmada ele alınmaya çalışılacaktır. Burada ana hatlarıyla konuya yer verilmiştir (K. Ö.).

¹¹ <http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.INDEXPAGE> (Erişim: 22. 03. 2005).

'uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmeye çalışılması' olarak belirlenmişti (Herman 2004, 54-60). Sosyalizmin Rusya'da bir devlete dönüşmesi, Birinci Dünya Savaşının yıkımı ve uzun yıllar süren sınıfsal devrimci hareketlerin sarstığı endüstri toplumlarında istikrar ve barış arayışlarıyla sendikaların işçilerin durumunu iyileştirme çabaları birleşince, tüm tarafları memnun eden bir işbirliğinin sağlanması ve bunun ILO ile kurumsallaştırılması mümkün olmuştur. 1946'da BM çerçevesinde ILO'ya ayrı bir örgüt statüsü tanınmış ve kendi organlarını oluşturmuştur. Örgüt çalışma koşullarının iyileştirilmesi için şimdiye kadar 370 civarında karar (conventions) ve tavsiyeler hazırlamıştır. Bunların bir kısmı (180) bağlayıcı nitelikte olup diğerleri tavsiye niteliğindedir (Senghaas-Knobloch 1979). Üye devlet temsilcileri, ILO karar ve tavsiyelerini bir yıl içinde kendi ilgili kurum ve kuruluşlara iletip bilgilendirir ve kararların hükümet düzeyinde uygulanmasına yönelik gelişmeleri ILO organlarına rapor halinde bildirirler. Bu raporlar uluslararası uzmanlar komisyonu tarafından değerlendirip, sonuçta ortaya çıkan görüş ve öneriler Uluslararası Çalışma Örgütü Konferansı'nın yıllık toplantısında açıklanmaktadır. Örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması veya diğer norm ve kuralların üye devletler tarafından uygulanmadığı şikayetleri İdare Konseyi komisyonlarınca incelenip değerlendirilir. Yılda yaklaşık iki bin civarında şikayet İdare Konseyi'ne iletilmektedir

ILO normları, tüm devletlerin kendi sosyal güvenlik sistemlerini geliştirme çabalarında örnek olarak alınmaktadır. Ancak çalışma hakları ve hukuku açısından Örgüt'ün aynı başarıyı gösterdiğini ileri sürmek güçtür. Bununla beraber toplu iş sözleşmeleri, grev, lokavt, işçilerin örgütlenme biçimleri, zorunlu çalışmaların kaldırılması, işçilerin özgürlüğü ve işgücünü özgürce değerlendirmek, iş hayatında her türlü ayrımcılığın kaldırılması, çalışma hayatında kadın-erkek eşitliği gibi hususlarda konulan normlar küresel geçerlilik veya önem kazanmış durumdadır. Belirtilen alanlara ilişkin asgari düzeyde belirlenen standartlar, uygulama alanı bulmuştur. ILO'ya göre, söz konusu standartların tamamen yerleştirilmesi ve iyileştirilmesi zamanla gerçekleştirilebilecek bir husus olarak değerlendirilmektedir. ILO, hükümet-dışı örgütlere de çalışmalarında fırsat vererek taleplerini uluslararası platformda sunmalarına fırsat tanımaktadır. ILO organlarında bir ülkeden -ikisi hükümet, biri işçi, biri de işveren temsilcisi olmak üzere- dört temsilci bulunmaktadır. Böylece toplumdaki belli çıkarların ifadesi veya sözcüsü olarak devletin sınırlı yaklaşımına karşı, devlet-dışı iktisadi aktörlerin katılımıyla daha kuşatıcı bir çalışma yürütmektedir. İlgili devletin işçilere vermek istemediği haklar, ilgili sınıflar tarafından gündeme getirilebilmektedir. Ayrıca hükümet ile işçi ve işveren temsilcileri uygulanabilir normların neler olduğu hususunda müzakerelerle ortak bir zeminde buluşmak için işbirliği içinde olmaktadır. Bu durum, arzulanana yapılabilir / uygulanabilir standartların daha objektif tespitine olanak hazırlamaktadır. Böylece Örgüt, ilgili tarafların işbirliği sağlamalarını kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmiş olmaktadır.

Örgüt, üye devletlerden belirlenen kurallara uyup uymadıklarını denetlemek için bilgi alabilmekte ve Örgüt norm ve kurallarının üye devletlerin kendi ulusal

hukuklarına yansması için gayret sarf etmektedir. Örgüt, devletlerin sosyal ve çalışma düzenlerine ilişkin ülke raporları düzenleyerek, ilgili devletin ne kadar ilerleme sağladığını ve nelerin yapılması gerektiğini uzmanlar aracılığıyla tespit çalışmaları yapmaktadır. Bu çerçevede ülkelerin özgül koşulları da dikkate alınarak üye devletlerin yapabileceği sınırların doğru tespit edilmesine katkı sağlamaktadır. Söz konusu uzmanlar komitesi de ilgili devletlerin işçi ve işveren temsilcisi örgütler ve diğer sivil toplum kuruluşları da rol alarak, daha objektif ve sosyal nitelikte aydınlatma ve değerlendirme çalışmalarına özen göstermektedir. Böylece sosyal sınıfların beklentileriyle devletin yapabilecekleri arasında bir bağ kurularak uygulanabilir normların tespit edilmesine çalışılmaktadır. ILO norm ve kurallarının ağır biçimde ihlal edildiği durumlar, söz konusu raporlarla tespit edilerek, bir taraftan normlara uyum için ilgili devletler üzerinde baskı kurulurken, diğer taraftan da nelerin nasıl yapılması gerektiği hususunda yol gösterici olunmaktadır. Düzenlenen raporların siyasi olarak uygulanabilir olmasına dikkat edilmesi, söz konusu raporlarla aynı zamanda danışmanlık işlevinin de yerine getirilmesi anlamı taşımaktadır. Böylece belli sosyal ve çalışma hukukunun her bir ülkede yerleşmesi ve ilgili bakanlıkların tavsiyelerinin uygulanması için kendi hükümetleri karşısında cesaretlendirilmektedir (Zaschke 1994, 579-622). Anarşik bir uluslararası ortamda uluslararası antlaşmaların uygulanması, üye devletlerin gönüllü katılımıyla mümkün olabilmektedir. Ancak düzenlenen raporlara verilen tepkiler, uluslararası devletler topluluğunun imzaladıkları antlaşmalara uygun olarak davranışlarını belli ölçüde düzenlediklerini göstermektedir. Hiçbir devlet, normal koşullarda uyumsuz üye konumuna düşmek veya “kara listede” görünmek istememektedir (Klotz 1986, 409-421). Bu da esasen uluslararası sistemin anarşik yapısına rağmen, devletlerin bazı davranışlarının belli norm ve kurallarla etkilendiğini göstermektedir.

Örgüt’ün çalışma saatleri ve sosyal güvenliğe ilişkin koyduğu normlar, büyük ölçüde küresel geçerlilik kazanmıştır. Üye olmayan devletler bile söz konusu normları kendi politikaları için yol gösterici olarak kabul etmektedirler. Örgüt, uluslararası çalışma ve sosyal politika çerçevesinde belli sosyal ve çalışma normlarının uluslararası düzeyde geçerlilik kazanması çabasını günümüz koşullarında da etkin biçimde sürdürmektedir. ILO 1998’de “Çalışma Hayatı Temel İlke, Hak ve Önlemler” başlıklı bir açıklama yayımlayarak ILO Konvansiyonu’na saygı duyulması gerektiği çağrısını yapmıştır. İmzacı devletler, söz konusu konvansiyonun uygulama yükümlülüklerini üstlenmişlerdir. ILO, çağrısını aynı zamanda Örgüt’e üye olmayan ülkelere de yöneltmiştir¹².

Esasen Örgüt, bilimsel çalışmalarında dünya ekonomisinin heterojen yapısına dikkat çekmekle birlikte, sosyal siyasetin denkleştirilmesi önerilerini de eksik etmemiş, sömürgelerdeki çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalarını sürdürmüş ve daha sonra da eski sömürgelerin dünya pazarlarındaki paylarının artırılarak sosyal ve çalışma norm ve kurallarının uygulanabilmesi için

¹²[http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.static_jump?var_language=EN&var_pagename=ANNUALREVIEWDATABASE_\(Erişim: 22. 04. 2004\).](http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.static_jump?var_language=EN&var_pagename=ANNUALREVIEWDATABASE_(Erişim: 22. 04. 2004).)

maddi önkoşulların gerçekleştirilmesi çağrısını, mümkün olan her platformda dile getirmiştir. Böylece Batı ve Batı-dışı bölgelerde insan soyunun yaşam standartları arasındaki uçurumun giderilmesi çabasına katkı sağlamıştır. Dünya ekonomik ilişkilerine Batı-dışı toplumların aktif katılımıyla, geniş insan ve doğa kaynaklarının Batı teknik ve üretim yöntemleriyle birleştirilmesi sonucu meydana geleceği umulan zenginliğin tüm insan soyunun daha insani yaşam koşullarına kavuşturulabileceği iyimserliğini ILO dokümanları ve diğer çalışmalarından okumak mümkündür (Morse 1969, 48).

ILO'nun çalışmaları küresel düzeyde duyarlılıkla izlenmekte ve normlarının uygulanması giderek yaygınlık kazanmaktadır. ILO, önemli katkılarına rağmen belli sınırlarla çevrelenmiş, etki alanı ve normların iyileştirilmesi arzulan ölçüde uygulanamamıştır. Üye devletlerin söz konusu norm ve kuralları onaylaması, bunların uygulandığı anlamı taşımamaktadır. Ayrıca hükümet temsilcileri, işçi ve işveren temsilcilerinin farklılaşan ve çatışan çıkarları bir uzlaşmanın doğmasını güçleştirmekte ve ILO çalışmalarının çoğu zaman sonuçsuz kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüm dünya devletleri, ILO'nun üyesi olmadıkları gibi, her bir norm ve kuralları tüm üye devletlerince imzalanmış değildir. Bu da uluslararası sosyal bir düzenin oluşması ve yerleşmesi çabasında ILO'nun önemli, ancak mütevazı bir araç olarak sınırlarını göstermektedir (Emmerij 1994, 319-328). Yeni Liberal yaklaşım(lar)dan esinlenen düzenlemelerin egemen olduğu uluslararası bir ortamda ILO'nun norm ve taleplerinin oldukça müdahaleci olduğu ve ilgili devletin ulusal koşullarının dikkate alınmadığı eleştirileri de haklı olarak sıklıkla dile getirilmektedir.

BM çerçevesinde ILO'dan başka bir çok kuruluş ve organ sosyal ve gelişme sorunlarının çözümü için çaba sarf etmektedirler. Bunlardan sosyal sorunlara daha fazla ağırlık veren üç kuruluş aşağıda kısaca tanıtılacaktır¹³. Birleşmiş Milletler bünyesinde ekonomik ve sosyal alanda faaliyet gösteren Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK), Uluslararası Kalkınma Ajansı, BM Endüstriyel Gelişme Örgütü, BM Çevre Programı, BM Kalkınma Programı gibi kuruluşlar, sosyal ve ekonomik politikaların oluşturulmasında demokratik yaklaşımlarla teklifler sunmaktadırlar. Bu kuruluşlar, gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmemiş ülkelerin sosyal sorunlarının çözümüne katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak Amerika gibi güçlü ülkeler bu platformları oldukça fazla eleştirmekte ve önemsememektedirler. ABD, bu kuruluşların gelişmemiş ülkelere yönelik çalışmalarının önemli bir kısmını bloke etmiş, onların çalışmalarını kısıtlamış, hatta bazı sosyal ve ekonomik alanlardaki çalışmalarını engellemiştir. ABD'de ekonomi politikasına yön veren Yeni Liberal öğretiyeye göre, bu kuruluşlar devasa büyüklüğe ulaşmışlar, bürokratik sınırlamalarla pazar sürecinin sağlıklı işlemesi önünde birer engel teşkil etmektedirler. Dolayısıyla bu kuruluşların sosyal sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerinin etkin olamayacağı ve sorunları çözmek yerine sorunları daha da derinleştirdiği itirazları ileri sürülmektedir. Dünya politikası ve ekonomisinde söz sahibi olan ABD gibi önemli bir devletin,

¹³ Sayfa sınırlaması nedeniyle bu kuruluşların genişçe ele alınması mümkün olmamıştır.

BM'nin söz konusu ekonomik ve sosyal kuruluşlarına olan desteği sınırlı olunca, bu kuruluşların etkinliği de ancak mütevazı bir düzeyde kalacaktır. Birleşmiş Milletler, birçok fon ve program çerçevesinde, sosyal ve iktisadi politika konuları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN SOSYAL AMAÇLI DİĞER ORGAN VE KURULUŞLARI

-*Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR)*¹⁴: 1948'de kabul edilen Genel İnsan Hakları Deklarasyonu, insanların bazı temel haklarını sıralamış ve bunlar da BM üyesi devletler tarafından imzalanmıştı. İnsan Hakları kavramı daha çok siyasi içerikli bir tanımla ünlü hale gelmiştir. Bu deklarasyonda esasen insanların siyasi haklar yanında bazı temel ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da olduğu onaylanmıştır. Bu hakların ulus-devlet düzeyinde gerçekleştirilmesinden söz edilmemiş ve evrensel nitelikte haklar oldukları tüm üye devletler tarafından kabul edilmiştir. Bu haklar zamanla BM Sosyal Paktı olarak daha açık tanımlanmış ve genel çerçeveye kavuşturulmuştur.

ICESCR 1976'da tüm hükümleriyle birlikte yürürlüğe girmiş ve günümüze kadar 145 devlet tarafından da onaylanmış bulunmaktadır. ICESCR, ILO gibi bir kuruluş olmayıp tamamlanmış bir haklar kataloğu şeklindedir. BM Sosyal Paktı, sosyal güvenlik, asgari ücret, temel eğitim, beslenme, barınma, bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı yaşamak gibi temel ihtiyaçların giderilmesi önlemlerine yönelik temel kural ve normları içermektedir. Bunların bir kısmı ILO kural ve normlarıyla örtüşmektedir (Sauter 2000, 201). İmzacı devletler, insanların bu haklardan yararlanması için ellerinde bulunan imkanlar ölçüsünde gerekli önlemleri alacaklarını taahhüt etmişlerdir. Söz konusu hakların belli bir ekonomik alt yapı ve gelişmişlik düzeyi ile ancak sağlanıp gerçekleştirileceği de esasen yaygın biçimde bilinmektedir. Sorun Batı-dışı toplumların gelişme ve kalkınma sorunlarının çözülmesiyle ancak aşılabilecek niteliktedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik hakları birlikte ele alan BM kuruluşlarına aşağıda kısaca yer verilecektir.

-*Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK)*: ESK, BM sözleşmesine göre kurulmuş merkezi bir organ olup, ekonomik, sosyal, insani ve kalkınma sorunlarının çözülmesi yönünde araştırma ve çalışmalarını yürütmekle yükümlüdür. Kuruluş ve organlar arasında koordinasyon sağlayan ESK, yaptığı çalışmaları BM'ye, BM organ ve üyelerine sunar ve uluslararası konferansları düzenler. Çalışmalarını doğrudan BM Genel Kurulu yönetim ve denetiminde yürütmektedir. 1973'ten itibaren 54 üyeli¹⁵ olan ESK'nin her yıl 18 yeni üyesi Genel Kurul tarafından üç yıl süreyle seçilmektedir. Bir üye her defasında yeniden seçilebilmektedir. ESK, sırasıyla New York ve Cenevre'de olmak üzere yılda iki defa toplanmaktadır. Her ne kadar kendinden küçük olan ikiz kardeşi "Güvenlik Konseyi" kadar prestije sahip olmasa da, BM'nin altı ana organından

¹⁴ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

¹⁵ 14'ü Afrika, 13'ü Batı Avrupa, 11'i Asya, 10'u Latin Amerika ve 6'sı Doğu Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır.

biridir. ESK, temel olarak hükümetlerin katılımıyla faaliyet göstermekle birlikte, hükümet-dışı aktörlerin katılımı çeşitli düzeylerde sürmektedir. Hükümet-dışı aktörlerin çabaları BM kuruluş ve organlarının çalışmalarını daha verimli yürütülmesine katkı sağladıkları bilinmektedir. Bu kuruluşun faaliyetleri çerçevesinde hükümet ve hükümet-dışı kuruluşların katılımıyla yüzlerce meslek uzmanı, mesleki konferanslar düzenlemekte ve bilimsel araştırmalar gerçekleştirmektedirler. Böylece daha etkin ekonomik ve sosyal politika oluşturulabileceği ve uygulanabileceği umulmaktadır. ESK, Latin Amerika ve Karayipler, Afrika, Batı Asya, Avrupa, Pasifik ve Asya bölgelerine özgü alt komisyonlar kurarak çalışmalarını daha etkin yürütmek çabası içindedir. Ayrıca İstatistik, Nüfus ve Gelişme, Sosyal Gelişme, İnsan Hakları, Kadın Hakları ve Sorunları, Sürdürülebilir Kalkınma, Bilim ve Teknolojik Gelişme, Cinayet ve Ceza gibi konulara yönelik komisyonlar oluşturulmuştur. Doğal Kaynaklar, Kamu İdaresi ve Maliyesi, Gelişme için Enerji ve Doğal Yardımcı Kaynaklar ve Gelişme Politikası gibi hususlarda uzmanlar grubu oluşturulmuştur. Ayrıca iskan ve barınma alanında daimi bir komisyon kurulmuştur.

ESK, oldukça geniş çalışma grupları ve zengin alt birimleriyle çalışma alanına giren hususlarda yoğun çalışmalar yürütmektedir. UNDP, UNHCR ve UNICEF yıllık raporlarını ESK üzerinden Genel Kurul'a sunmaktadırlar. ESK, ILO gibi BM bünyesinde, ama çalışmalarını ayrı ve özerk sürdüren kuruluşlarla sözleşme imzalayabilmekte ve çalışmalarını koordine edebilmektedir. ESK bir çok bakımdan eleştirilmiştir. Çalışma alanının oldukça geniş olması, Genel Kurul'a doğrudan sorumlu olması ve aktörlerin bu nedenle çokluğunun getirdiği oybirliğinin sağlanmasında ortaya çıkan güçlük nedeniyle ESK'nin idaresi oldukça güç olmaktadır. Bu da ESK'nin etkin bir kurum olmasını sınırlandıran bir faktör olmaktadır. Ayrıca 77'ler grubu, ESK'deki üye sınırlaması nedeniyle, Üçüncü Dünya Ülkelerinin ESK'de yeteri kadar temsil edilmesi ve aktif olmasının sınırlandırıldığı ileri sürülmüştür. ESK'nin daha verimli çalışması için çeşitli reform önerileri getirilmiştir. Ancak ESK'nin köklü bir reforma tabi tutulması, BM kuruluş sözleşmelerinin de değiştirilmesi veya reforme edilmesini gerekli kıldığından oldukça güçtür. Bu da ESK'in etkinliğini sınırlandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK): ESKHK, BM çerçevesinde kabul edilen Sosyal Pakt hükümlerinin ulusal düzeyde ne ölçüde uygulandığını kontrol eden bir denetim organı olup, 153 devlet tarafından onaylanmış ve 1976'da yürürlüğe girmiştir. Komisyon'un sekreterliği Cenevre'de olup yılda bir defa toplanmaktadır. Üye devletler, Birleşmiş Milletler Sosyal Paktı'ndaki ekonomik, kültürel ve sosyal hakların ne ölçüde kendi ülkesinde uygulandığını bildiren bir raporu üç yılda bir defa sunmaktadırlar. BM'nin bünyesinde oluşturulan Sosyal Pakt, adil ve uygun çalışma şartlarında işgücünün istihdam edilmesi, sosyal güvenlik, yeterli düzeyde hayat standardı sunma, azami düzeyde fiziksel ve zihinsel sağlık standartları, eğitim, kültür, teknoloji ve bilim alanlarındaki gelişmelerden faydalanma ile ilgili haklar dahil olmak üzere, iktisadi, sosyal ve kültürel hakları kollayan uluslararası kanuni çerçeve ve yaptırımları içermektedir. Bu Paktı, Nisan 1996'da toplam 133 devlet imzaladı.

Böylece gönüllü olarak bu paktın normlarını ve şartlarını yerine getirmeyi üstlenmiş oldular. Bu devletlerin hükümetlerinin, konu ile ilgili olan hakların ve görevlerin yerine getirilmesindeki performanslarını ve Pakt'ta yer alan yükümlülüklerin, üye ülkelerdeki içsel normlarla uyum derecelerinin kontrol edilmesini, ESKHK üstlenmiştir. Komite, BM'ye bağlı olan ILO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve diğerler kuruluşlardan elde edilen bilgi ve belgelerin bulunduğu raporlar ve üye ülkelerden gelen raporlar çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir. Komite, hükümet-dışı toplumsal örgütlerden elde edilen ve Pakt'ın normlarına uyan bilgilerden ve genel literatürdeki bilgilerden de faydalanarak ekonomik ve sosyal alanlarda olumlu atılımların yapılmasına zemin hazırlayacak politikalar üretmektedir.

-Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP): UNDP BM'nin 1965'te oluşturulan özerk bir yan kuruluşu olup, ESK ve BM Genel Kurulu'na çalışmaları hakkında rapor vermekle yükümlüdür. UNDP, idari olarak BM'ye bağımlı olmakla birlikte, mali özerkliğe sahiptir. Bütçesi oldukça mütevazı olup 700 milyon ABD \$'ı civarındadır. Kalkınma projelerini hibe yoluyla desteklemektedir. Destek için IMF veya Dünya Bankası gibi ağır koşullar istememektedir. Balıkçılık, kırsal gelişme, ormancılık, endüstri, doğal kaynaklar, ulaşım, eğitim, çevre, bilim-teknik ve sağlık gibi oldukça geniş sektörel dağılımda çalışmalar yapmaktadır. 2001 itibarıyla, 136 devletin üye olduğu UNDP geniş küresel coğrafyada temsilcilikler açmış ve teknik işbirliği çerçevesinde koordinasyon görevi de üstlenmiştir. Belirtilen sektörlerde yapılan çalışmalarla küresel yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan UNDP kişi başına yıllık geliri 750 \$ ve daha düşük düzeydeki ülkelerin, sosyal ve ekonomik gelişme sorunlarının çözümüne ağırlık vermektedir. Sosyal ve ekonomik gelişme projelerinin planlanması, finanse edilmesi, koordine edilmesi ve projelerin gerçekleştirilmesi başlıca görevleridir. Söz konusu proje çalışmalarında UNDP çok düşük düzeyde kendi mali katkısını sunmakta ve daha çok belirtilen bağışlarla çalışmalarını yürütmektedir. UNDP bünyesinde 2900 personel çalışmaktadır. UNDP insani gelişme rapor ve indeksleri yayımlayarak yoksulluk ve kalkınma sorunlarının aciliyetine dikkat çekmektedir. Söz konusu raporlar önemli tartışmalara da yol açmakta ve ilgili kamuoyunun sorun üzerinde yoğunlaşmasına fırsatlar sağlamaktadır (Oruç 2001, 73-87). UNDP ekonomileri zayıf ülkelerin ekonomik gelişme koşullarının iyileştirilmesiyle sosyal sorunlarını daha iyi çözümlenebilecekleri varsayımına dayanarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Bazı etkin ulus-devletlerin tercihleri nedeniyle yukarıda ele alınan BM organ ve kuruluşlarının hiç birinin bütçe ve etkinliği Dünya Bankası veya IMF ölçüsünde değildirler. Ulus-devletin uluslararası sistemin doğasını belirleyen temel birim olarak kabul edilmesi, temel çözümün uluslararası değil de, ulusal düzeyde aranıp gerçekleştirilmesini koştulamaktadır. Bu da uluslararası örgütlerin ulus-devlet çerçevesini aşan bir etkinliğe ulaşmasını imkansız hale getirmese bile oldukça sınırlandırmaktadır.

SONUÇ

Pazar koşullarında çalışmalarını kar güdüsüyle sürdüren işletmeler, dünya kaynaklarından yararlanarak, ancak bunların yol açtığı dünya (sosyal ve çevre) sorunlarının maliyetini üstlenmeyerek, kar marjını yüksek tutmak gibi bir strateji benimsediklerinden, kitlesel yoksulluk gibi insani açıdan duyarlı olan noktalara olumlu reaksiyon göstermemektedirler. Kitlesel yoksulluk veya çevre kirliliği gibi hususlar, hiç olmazsa kısa vadede, arz-talep ilişkisi nedeniyle fiyata yansımamakta ve dolayısıyla pazar sürecinde işletmeler de buna göre davranışlarını düzenleyememektedirler (market failure). Hal böyle olunca küresel sosyal yoksulluk gibi sorunların çözülmesi siyasi müdahaleleri gerekli kılmaktadır. 19. yy ve 20. yy başlarında ortaya çıkıp, uzun süre Batı toplumlarını sarsan sınıf savaşları deneyimi, piyasa koşullarının kitlesel yoksulluk sorununa bir çözüm getiremediğini göstermiştir. Kitlesel yoksulluk gibi sosyal sorunlar, ancak belli bir sosyal siyaset sonucu belli bir biçimde çözümlenmiştir.

Belli müdahalelerle geniş insan potansiyeli, dünya kaynakları ve Batı teknolojisinin üretim sürecinde anlamlı biçimde değerlendirilmesi esasen mümkün gözükmemektedir. Ancak bu da dünya görüşü ve ekonomi politikasında belli paradigmatik değişimi koşullamakta ve kar güdüsüyle çalışmalarını yürüten işletmeler yerine sosyal sorumluluk ve çevre bilinciyle hareket eden iktisadi aktörleri gerekli kılmaktadır. Batı, küresel düzeyde denetleyebildiği zenginliğe el koymakta istekli, ancak bu zenginliğin diğer uluslarla paylaşılmasına oldukça kapalı ve bu yönde kıskanç tutumunu sürdürmektedir. Bir başka ifadeyle, liberal değerlere göre Batı küresel düzeyde kurulan ilişkilerin sağladığı zenginliğe açık, ancak bu zenginliğin küresel düzeyde paylaşımına aynı ölçüde açık değildir. Sermayenin büyüme ve pazarın genişleme eğilimi Batı çıkarlarıyla uyumlu olduğu ölçüde değişim ve gelişmeler desteklenmekte, ancak aksi gelişmeler karşısında Batı, müdahalecilikten kaçınmamaktadır. “İnsani Müdahalecilik” giderek ABD tarafından yerleştirilmeye çalışılan bir norm olmakla birlikte, söz konusu müdahalecilik insan hakları bağlamında daha çok siyasi haklar üzerinde yoğunlaşmakta, sosyal ve iktisadi düzeyde tanımlanan insan hakları yararına olan bir müdahalecilik ihmal edilmektedir. Batı müdahaleciliğinin aldığı yeni biçimler ve bu müdahaleciliğin Batı-dışı devlet ve toplumlara etkisi bir başka çalışmanın konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Altvater, E. ve Mahnkopf, B. (1996), *Grenzen der Globalisierung. Ökonomie, Ökologie und Politik in der Weltgesellschaft*, Münster.

Arrighi, G. etl. (2003), “Industrial Convergence, Globalization, and the Persistence of the North-South Divide” in, *Studies in Comparative International Development*, Bahar.

Brainard, L. (2003), “Compassionate Conservatism Confronts Global Poverty”, *Washington Quarterly*, Bahar.

Braun, M. (1995), “Arbeitnehmerrechte im Welthandel, Sozialklauseln, Eine neue Perspektive gesellschaftlichen Handelns?”, INEF Report, Heft 14, Universität Duisburg; Sautter, H. (1995), “Sozialklauseln für den Welthandel -

Wirtschaftsethik betrachtet”, in, *Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik*, Cilt 40.

Büyükbaş, H (2004), “Dünya Siyaseti: Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Türkiye”, *Avrasya Dosyası*, Bahar.

Dedeoğlu, B. (2003), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Der Yay. İst.

Emmerij, L. (1994), “Contemporary Challenges for Labour Standards Resulting from Globalization”, in, Sengenberger, W. ve Campbell, D. (Hg.), *International Labour Standards and Economic Interdependence*. Genf.

F. A. von Hayek (1981), *Recht, Gesetzgebung und Freiheit*, Cilt 2, Landesberg/L.

Firebaugh, G. (1999), “Empirics of World Income Inequality”, *American Journal of Sociology* 104.

Herman, Edward S. (2004), “Greater Inequality, Greater Instability”, *Monthly Review, An Independent Socialist Magazine*, Nisan.

Internationale Politik, Mayıs 2004, Nr. 5, 59. Yıl.

Insel, A. (2001), “İki Yoksulluk Tanımına Bir Öneri”, Yaz, *Toplum ve Bilim*.

Jones, B. G. (2001), “Explaining Global Poverty: A Realist Critique of the Orthodox Approach”, *Journal of Critical Realism (incorporating Aletheia)* 4.1, May.

Kiely, Ray (2004), “The World Bank and "Global Poverty Reduction", Good Policies or Bad Data?”, *Journal of Contemporary Asia*, Cilt 34, Sayı 1.

Klotz, Valentin (1986), “Das Aufsichtssystem der Internationalen Arbeitsorganisation zur Überwachung der Durchführung internationaler Arbeitsnormen”, içinde, *Demokratie und Recht*. Yıl 14, Sayı 1.

Lee, E. (1997), “Globalization and Labour Standards, A Review of Issues” In, *International Labour Review*. Cilt 136, Sayı 2.

Morse, D. (1969), *The Origin and Evolution of the ILO and its Role in the World Community*. Ithaca.

Oruç, Y. M. (2001), “Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler”, *Toplum ve Bilim*, Yaz.

Peacock, W. etl., (1988), “Divergence and Convergence in International Development, A Decomposition Analysis of Inequality in the World System.” *American Sociological Review* 53.

Saurin, J. (1996), “Globalisation, Poverty, and the Promises of Modernity”, *Millennium: Journal of International Studies* 25, (3).

Sauter, H. (2000), “Die Internationale Sozialordnung”, in, F. Nuschler (Hg.), *Entwicklung und Frieden im Zeichen der Globalisierung*. Bonn.

Sengenberger, W. (1994), “Für konstruktiven Wettbewerb”. In, Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung (...) (Hg.), *Weltfriede durch soziale Gerechtigkeit*, Baden-Baden.

Senghaas-Knobloch, Eva (1979), *Reproduktion von Arbeitskraft in der Weltgesellschaft. Zur Programmatik der Internationalen Arbeitsorganisation*. Frankfurt/M.

Stiftung für Entwicklung und Frieden (Hg.) (2003), *Globale Trends 2004/2005*, Bonn.

Stiglitz, J. (2003), *Küreselleşme ve Büyük Hayal Kırıklığı*, Plan B Yay. İst.

Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı

UNDP (2002) (Almanca baskısı), *Bericht über menschliche Entwicklung 2002*, New York, Bonn.

Von Baratta, M. (Hg.) (2001), *Fischer Weltalmanach 2002*, Frankfurt/M.

World Bank (2003), *Global Economic Prospects 2003*, Washington, D. C.

Vazquez, L. (2003), *Kapitalizm ve Küresel Refah*, (der.), Liberte Yay. Ankara.

Yates, M. D., "Poverty and Inequality in the Global Economy", *Monthly Review, An Independent Socialist Magazine*, Şubat 2004.

Zaschke, W. (1994), "Internationale Sozialpolitik als Netzwerkpolitik", *PROKLA*, Sayı 97.